

generál štefánik, ktorá tvár je vaša?

rozhovory antona vydru o svetovej osobnosti našich dejín

.týždeň

generál štefánik, ktorá tvár je vaša?

rozhovory antona vydru o svetovej osobnosti našich dejín

.....
© Anton Vydra, Vydavateľstvo W PRESS, 2018

Návrh obálky a grafický dizajn © Róbert Csere a Vladimíra Pčolová, 2018

ISBN 978-80-89879-11-3

Obsah

Muž viacerých identít14

Rozhovor s Michalom Kšiňanom

Hvezdár z Rakúsko-Uhorska32

Rozhovor s Vojtechom Rušinom

Milenec a romantik54

Rozhovor s Bohumilou Ferenčuhovou

Z vedca vojak78

Rozhovor s Miloslavom Čaplovičom

Mýtus o hrdinovi98

Rozhovor s Matúšom Valihorom

• • • • •

Prekážky treba rozbiť, nie sa im poddať

Slová v nadpise tohto textu patria, samozrejme, Milanovi Rastislavovi Štefánikovi a úplne presne vystihujú jeho osobnosť. Prekážky, pred ktorými sa po celý život ocital, rozbíjal priam s naivným zápalom tínedžera, ktorého nesmie nikto a nič zastaviť.

Často som za posledný rok rozmýšľal nad záujmovou rozmanitosťou všetkého toho, do čoho sa Štefánik počas svojho krátkeho života púšťal: hviezdy, letectvo, technika, expedície, fotografovanie, politika, diplomacia, manažovanie vojska, a popritom všetkom mal cit aj pre umenie a kultúru, pre poéziu, literatúru či divadlo. Veľakrát som mal pred sebou obraz tohto citlivého, no sebavedomého muža, ktorého tak veľmi opantalo všetko technické a novátorské. Často som uvažoval o jeho dobrodružnej povahe a rozhodnutiach, ktorými riskoval všetko, úplne všetko. V hre neboli iba jeho život a zdravie, ale aj vzťahy a neraz i povesť, postavenie či možný vplyv na zmenu vecí, ktoré sa dlho nikto neodvážil zmeniť. To, čo sa ku mne opakovane vracalo ako bumerang, bola jeho húževnatosť a nepoddajnosť.

V čase, keď reflektujeme storočné premeny mentality dvoch národov v srdci Európy od založenia prvej republiky, sme akosi vnímavejší na otázku, kto ako národ, ako spoločnosť, ako kolektívni potomkovia zakladateľov štátu vlastne sme. Dostávame rôzne odpovede. Tu sa dozvedáme o našej zakorenenej ľahostajnosti, tam zas o oportuniste, ktorý je

do nás hlboko vpísaný; tu počívame o spoločnosti, ktorá nedokáže myslieť na globálne dobro, ale iba na svoje vlastné a navyše dočasné, tam sa zas hovorí o našej neschopnosti vyrovnať sa s temnými stránkami našich dejín. Výsledkom je trochu fatalistický obraz Slováka ako človeka s nedvižným a prispôsobivým charakterom, neschopného odolávať tlakom a plánovať si dlhodobé a ambiciózne projekty. Takýto pohľad je trochu neúctivý k minulosti, no chápem, že to môže byť spôsob, ako mobilizovať spoločnosť na to, aby so sebou začala niečo robiť. Napriek tomu má naša minulosť už storočné dejiny a v nej aj stovky výrazných príkladov, ktoré jednoduché výklady toho, kým sme, značne narúšajú a robia zložitejšími. Štefánikova húževnatosť a nepoddajnosť je jedným z takých prípadov.

Nie všetko, na čo sa Štefánik vo svojom živote vrhol, mu aj vyšlo. Nežal vždy úspechy, akoby sa očakávalo podľa obrazu súčasného úspešného manažéra, podnikateľa, vedca či politika. Vynaložil veľa úsilia, aby doslova žobraním získal financie na svoje početné výpravy, a často sa mu v tom darilo, no nikdy nebol celkom za vodou. Túžil po mieste mimoriadneho profesora v Prahe s vlastným observatóriom, ale jeho ambícia ďaleko presahovala reálne možnosti. Samozrejme, nevyšlo mu to. Niekoľkokrát vycestoval do vzdialených krajín za namáhavo požičané peniaze a neraz aj s cudzími prístrojmi, aby tam pozoroval zatmenie Slnka alebo iné kozmické javy. A keď dorazil na miesto, obloha bola zatiahnutá a z pozorovania nebolo nič. Dnes by sme povedali: vyhodené peniaze. Bil sa o srdcia žien, ktoré sa rozhodli pre iných mužov. Predstavoval si nejako novovznikajúcu republiku, no iní mali odlišné plány a on sa s nimi musel zmieriť. Veľa z jeho predstáv, jednoducho,

nevyšlo, alebo ich zmarili okolnosti. No napriek tomu to skúšal znova a znova, inak a inde.

Bolo by trochu zvláštne pripomínať si Štefánika len ako odťažitú učebnicovú tému z dejín vzniku Československej republiky. Nestačí vnímať ho len neosobne, ako jedného z trojice zakladateľov štátu. Nestačí sa k nemu hlásiť iba preto, lebo to práve teraz robia všetci ostatní (mimochodom, za komunizmu, ktorý Štefánika nenávidel, nebolo také populárne hlásiť sa k nemu ako dnes). Nestačí zaspomínať si na Štefánika vulgárnym, nevkusným ani ľahkovážnym spôsobom. Nestačí však ani to, keď sa zo Štefánika robí nejaký protohipster, aby vyzeral cool pre dnešných mladých ľudí. Štefánik musí mať svoju tvár, svoje strachy a nádeje, svoje ambície, zlyhania, omyly a svoje vzlety.

Tak ako si ho nemohli ideologicky prisvojiť politické strany vznikajúceho Československa, tak si ho nemôžu prisvojiť ani dnešné subkultúry: folklorizujúca predstava sa bije s jeho bohémskym životom v Prahe, Paríži a Ríme; ak bol aj v niečom liberálny, tak v inom ostal naďalej konzervatívcom; keď máte pocit, že je to čisto urbánny človek moderného strihu, máte pravdu iba spolovice, lebo stále ostal zviazaný s rodnými Košariskami a s osudom nemajetného občana, a tiež človeka, ktorý neváhal opúšťať mestské prostredie v prospech vedy. Jeho expedície boli riskantné, dlhé zdržiavanie sa v krutých zimách na Mont Blancu, a neskôr jeho vojenské misie v Srbsku či na Sibíri, sa budú len sotva spájať s pohodlným, až bezbolestným meštianstvom, navyknutým užívať si výhody pokojného života a vyhýbať sa nehostinným podmienkam.

Milan Rastislav Štefánik musí ostať vzorom, a nie ideologickým vodcom. A vzor z neho nerobia jeho názory, s polovi-

cou ktorých by sme dnes sotva súhlasili. Vzor z neho robí jeho postoj: húževnatosť a nepoddajnosť. *Per aspera ad astra* – cez prekážky až ku hviezdám, nebojte sa kliesniť si cestu húštinami zdanlivo neschodných problémov a dosahovať tak tie najvyššie méty. Tou najvyššou métou pritom nie je iba dočasný osobný úspech, ale úspech väčšieho celku: vedy, spoločnosti, idey. Tou najvyššou métou je takisto spraviť zo seba človeka s obrovským morálnym kreditom, s hlbokou erudíciou, disciplínou i jemnocitom. Taký je Štefánikov odkaz pre nás, jeho kolektívnych potomkov. Taký odkaz som vyčítal aj z rozhovorov s piatimi ľuďmi, ktorí o Štefánikovi vedia veľmi veľa.

Anton Vydra

Muž viacerých identít

Rozhovor s Michalom Kšiňanom o vzdelávaní, ktoré mení ľudské postoje, o vedeckom živote, z ktorého sa postupne stával život diplomatický a politický, o prvých úvahách o založení nového štátu pred sto rokmi a takisto o tom, ako sa z francúzskeho občana stal československý minister vojny.

.keď mladý človek opustí svoje rodisko a odíde na štúdiá, je celkom prirodzené, že ho to poznačí a zmení. Vy sa vo svojej práci venujete najmä Štefánikovmu pôsobeniu vo Francúzsku. Ako ho to zmenilo?

Myslím, že sa tu musíme vrátiť trochu viac dozadu a začať predsa len so Štefánikovým pražským pobytom. Určite k nejakému posunu v jeho myslení prispel už jeho odchod z Košarísk ešte predtým. No na to nemáme dostatočné množstvo historických podkladov, takže to nevieme spoľahlivo zhodnotiť. Preto by som začal Prahou, kde sa odohral prvý Štefánikov prerod.

.....

.v čom spočíval?

Štefánik pochádzal z pomerne konzervatívneho evanjelického prostredia a v Prahe odrazu narazil na trochu liberálnejšie myšlienky. Pobyt v Prahe a kontakt s Masarykom ho ovplyvnil aj v myšlienke, že z národného hľadiska by mali Slováci viac spolupracovať s Čechmi.

.....

.predtým si to nemyslel?

Predtým patril skôr ku konzervatívnejšiemu prúdu slovenského politického myslenia, ktoré sa spoliehalo viac na cárske Rusko a ideu všeslovanskej vzájomnosti. Odklon od tohto postoja bol prvý väčší prerod v Štefánikovom myslení. A navyše, v Prahe začal prvýkrát vážne pochybovať o svojej viere, čo viedlo, pochopiteľne, k veľkému konfliktu s jeho otcom.

.....

.bol to naozaj taký vážny konflikt?

Vyrastal ako veriaci evanjelik a syn evanjelického farára a v Prahe začal o viere svojho otca pochybovať a do určitej miery pochyboval aj o existencii Boha. Nebolo to len pod vply-

vom Masaryka, ale aj protestantského spolku Jeroným a iných ľudí. Bol vtedy presvedčený o tom, že veda si dokáže sama odpovedať na všetky otázky a aj preto nahradil vieru morálkou. Bola to v skutočnosti taká normálna kríza, akú prežíva veľa mladých ľudí okolo dvadsiatky, keď konfrontujú svoj doterajší svetonázor s novými informáciami či myšlienkami. Presne týchto náboženských otázok sa týkal aj tento konflikt medzi otcom a synom.

.....

.a to napokon viedlo k tomu, že ho otec doslova vyrazil z domu.

Áno, ale tak Milan Rastislav Štefánik, ako aj jeho otec mali pravdepodobne veľmi horúcu krv, takže – ako to už pri takých povahách býva – ten konflikt netrval veľmi dlho.

.....

.po Prahe prišiel Paríž...

Pôvodný Štefánikov plán s Parížom bol taký, že tam ostane dva roky, vedecky sa etabluje a vráti sa do Prahy, kde by si našiel prácu na univerzite alebo by sa mohol nejako inak venovať astronómii. Postupne sa však z dvoch rokov stalo dlhšie obdobie, v roku 1910 požiadal o trvalý pobyt a v roku 1912 získal francúzske štátne občianstvo. Vyjadril sa vtedy, že vo Francúzsku chce ostať, pretože mu to poskytovalo výhodu v situáciách, keď žiadal francúzske úrady o finančnú podporu pre svoje vedecké expedície. Ako francúzsky občan takú podporu získal omnoho ľahšie.

.....

.čiže dovtedy si musel na expedície zháňať peniaze tým, že sa zadlžoval a potom už to bolo preňho jednoduchšie?

To záviselo od okolností. Prvé dva roky ho dosť podporoval významný francúzsky astronóm Jules Janssen, vďaka ktorému